

## АБУ АЛИ ИБН СИНО ТАРИХИЙ МЕРОСИ ЁШЛАРНИ МАЪНАВИЙ-МАЪРИФИЙ ТАРБИЯЛАШДА БЕБАҲО ХАЗИНАДИР

Ҳамдамов Б.Х.,

Бухоро давлат тиббиёт институти.

### ✓ Резюме

*Ибн Сино тарихий мероси асрлар давомида ёшларни вояга етказишда бебаҳо хазина бўлиб келмоқда. Мақолада Ибн Сино асарларининг аجدодлардан авлодларга ва бугунги ёшлар тарбиясидаги ўрни ҳаётий мисоллар асосида ёритилади.*

*Калит сўзлар: Ибн Сино, тиббиёт, тарбия, асар, аجدодлар*

## ИСТОРИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ АБУ АЛИ ИБН СИНА - НЕОБХОДИМОЕ СОКРОВИЩА В ДУХОВНОМ И ПРОСВЕЩЕНИИ МОЛОДЕЖИ

Хамдамов Б.Х.,

Бухарский государственный медицинский институт.

### ✓ Резюме

*Историческое наследие Ибн Сины веками было бесценным сокровищем в воспитании молодежи. В статье на реальных примерах раскрывается роль произведений Ибн Сины в воспитании предков и современной молодежи.*

*Ключевые слова: Ибн Сина, медицина, воспитание, труд, предки.*

## THE HISTORICAL HERITAGE OF ABU ALI IBN SINA - A NECESSARY TREASURE IN THE SPIRITUAL AND EDUCATION OF YOUTH

Hamdamov B.H.,

Bukhara State Medical Institute.

### ✓ Resume

*The historical heritage of Ibn Sina has been an invaluable treasure in the education of youth for centuries. The article reveals the role of the works of Ibn Sina in the upbringing of ancestors and modern youth using real examples.*

*Key words: Ibn Sina, medicine, education, labor, ancestors.*

### Долзарблиги

Президентимиз Ш.М.Мирзиёев бугунги кунда тиббиётни ривожлантириш ҳақида гапираётган экан: "Бухородаги Афшона қишлоғида туғилиб ўсган Ибн Сино бобомиз ўз вақтида қанчадан-қанча дори-дармонларни кашф этган. Шундай буюк табибни тарбиялаб вояга етказган Бухоро халқи бугун ҳам мана шу соҳаларда бошқаларга ибрат ва намуна кўрсатса, айни муддао бўлур эди"-деб таъкидлаган эди. [1]

Ибн Сино маърифий-маънавий тамаддунига буюк ҳисса қўшган энциклопедист олимдир. Шарқ оламининг энг машҳур файласуфи ва қомусий алломаси ҳамда инсониятнинг энг буюк мутафаккирларидан бири деган буюк унвонга сазовор бўлган Абу Али Ибн Синонинг ҳаёти ва фаолияти асрлар давомида авлодларда алоҳида гурур ва эҳтиром туйғуларини уйғотиб келмоқда. Илмий тадқиқот ишларини 16 ёшида бошлаган бу улуг зот ўз умри давомида 450 дан ортиқ асар яратди.[2] Уларнинг аксарияти, аввало, тиббиёт ва фалсафа, шунингдек, мантиқ, кимё, физика, астрономия, математика, мусиқа, адабиёт ва тилшунослик соҳаларига бағишланган.

Унинг нодир ва ўлмас асарлари нафақат Шарқда балки Ғарбда ҳам машҳурдир. У замондош олимлар томонидан "Шайх ар-Раис" (олимлар йўлбошчиси, устози), ғарбда - "Файласуфлар султони" ва "Шифо-

корлар подшоҳи" номи билан шуҳрат қозонди. Ибн Синонинг ижоди бир неча асрлар мобайнида дунё фани, маданияти ривожига салмоқли таъсир кўрсатиб келмоқда. Жаҳон Тинчлик Конгресси алломани шундай тафсилайди: "Ибн Сино ўзининг ижоди ҳамда яратган асарларининг аҳамияти жиҳатидан бутун инсониятга тегишлидир". Олимнинг илмий, фалсафий, ижтимоий-сиёсий ва табиий қарашлари жуда серқирра бўлиб, ўз асарларида илм ва одоб-ахлоқ уйғунлиги, баркамол авлод камолоти ва бахт-саодати, адолат ва диёнат, инсонларнинг ўзаро дўстлиги, ҳамкорлиги тўғрисида қизиқарли ғояларни илгари сурган.

У Бухорода илм-фан ривожланган бир даврда вояга етди. Унинг туғилган қишлоғи Афшона IX-X асрларда катта маданий марказ бўлганлигини минг йил олдин Муҳаммад Наршахий "Бухоро тарихида" алоҳида таъкидлаган.

Бухорода илк уйғониш даври - Ибн Сино яшаган даврида Калобод гузарида "Фаржак" дорилфунуни фаолият кўрсатган. Сомонийлар кутубхонасида Арасту, Птоломей, Эвклид китоблари бўлган.[3]

Биринчи Президентимиз И.А.Каримов: "Ноёб фазилатлар соҳиби бўлмиш машҳур аллома Ибн Синонинг "Тиб қонунлари" асари неча асрлар давомида Европанинг энг нуфузли олий ўқув юртларида асосий тиббиёт дарсликларидан бири сифатида ўқитиб келингани, дунё миқёсида "Медицина", "Соғлом турмуш

тарзи" деган тушунчаларнинг фундаментал асоси бўлиб хизмат қилгани, албатта, чуқур ҳаётий ва илмий заминга эга. Аниқроқ қилиб айтганда, бу беназир алломанинг бутун илмий фаолияти дунё тараққиёти-ни инсонпарварлик руҳида, яъни, маънавий негизда ривожлантиришга улкан таъсир ўтказди, деб айтишга барча асослар бор"-деган эди. [3]

Мустақиллигимиз туфайли юртимизда ва хорижда махсус илмий йўналиш - синошунослик вужудга келди. Жаҳоннинг турли кутубхоналари да Ибн Сино асарларининг қўлёзмалари сақланади, жумладан, Ўзбекистон Фанлар Академияси Шарқшунослик институтида аллома қаламига мансуб 50 асарнинг 50 та қўлёзмаси мавжуд.

Ибн Сино бола тарбиясига оид ўз фикр ва мулоҳазаларини билдирар экан, бола тарбиясини унга исм қўйишдан бошлашни лозим топади ҳамда болаларга яхши, муносиб исм танлашни ота-онасининг дастлабки олижаноб вазифаларидан ҳисоблайди. Олим бола саломатлиги ҳақидаги фаннинг асосчиларидан биридир. Унинг турли асарларида билдирган кўплаб мулоҳазалари фикрнинг чуқурлиги, инсонпарварлиги, таълим-тарбиянинг қатор масалаларини ечишга тўғри ёндошилганлиги билан кишини ҳайратга солади.

Алломанинг фикрича, тарбия берувчининг бутун диққат - эътибори боланинг хулқ-атворини яхшилашга, боланинг теваракида у ёқтирмайдиган бирорта нарса ёки ҳодисмакнинг бўлмаслигини таъминлашга қаратилиши даркор. Буларнинг бариси икки томонлама наф келтиради: 1) боланинг қалби ёлғиз эзгуликларнигина билади ва унда мустаҳкам, ўзгармас хулқ-атвор шаклланади; 2) хулқ-атворни мана шундай тартибда такомиллаштириш ҳам ижобий таъсир кўрсатади. Шу боис, боланинг ҳам ахлоқий, ҳам жисмоний саломатлиги унинг тарбиясига боғлиқ бўлар экан.

Унинг асосий тамойиллари қуйидагича: авваламбор ота ўз фарзандига яхши исм қўйиб, унга ҳам жисмонан, ҳам маънан соғлом энага ёки тарбиячи ёллаши лозим. Гўдак эмизикли ёшдан ўтиши биланоқ, отаси у ҳақда қайғуриши, уни нохуш таъсир ва шу каби кўнгилсизликлардан ҳимоя қилмоғи зарур. Бола 6 ёшга қадам қўйганда, уни мураккаб бўлмаган вазифаларни бажаришга ўргатиш керак. Бироқ буни, Ибн Синонинг тавсиясига кўра, эҳтиёткорлик билан, болани ҳаддан зиёд зўриқтириб, юбормасдан амалга ошириш, боланинг топшириқни бажаришга қизиқиш билан қарашини назорат қилган ҳолда бажариш лозим бўлади. Ибн Сино бундай болаларнинг хулқ-атвори ривожланиб, соғлом ва бардам ўсишларига ишонч билдирган. Мактабда фақат яхши муаллимлар ишлашлари керак. Ибн Синонинг фикрича, муаллим мардонавор, ростгўй ва покиза инсон бўлмоғи, бола тарбияси усулларини ҳамда маънавият қонун-қоидаларини мукамал билиши зарур. Аллома боланинг якка-ёлғиз илм олишига йўл қўйиш мумкин эмаслигига, бу уни бахтсиз қилиб қўйишига ишонар эди. Болалар бир-бирлари билан ўзаро мулоқотда бўлиб туришлари, бир-бирларидан яхши хулқни ўзлаштиришлари лозим. Тарбиячи болаларни яхши кўриши, ҳурмат қилиши, улар билан хушмуомала бўлиши шарт. Агар бола вазифасини яхши бажарса, уни ўз вақтида рағбатлантириш, гоҳида мактаб қўйиш, аксинча бўлганда эса, унга танбеҳ бериш керак. Бола тарбиясида бу ҳолат муҳим ҳисобланади. Муаллим, Ибн Синонинг қарашича, қуйидаги қоидаларни ўзлаштириб олиши шартдир: ўқув-

чини нохуш таъсирлардан асраши, унинг хуш ахлоқли ва виждонли дўстлар билан биргаликда бўлишлигини назорат қилиб туриши керак. У боланинг яхши ҳаракатларини ўз вақтида рағбатлантириб туриши, зарур ҳолларда қаттиққўллик кўрсатиши лозим бўлади. Устоз ўқувчисининг феълини батафсил ўрганиши, унинг ақл-заковати хусусиятларини билиб олиши керак. У шогирдининг қобилиятини ўз вақтида пайқаб, уни ривожлантириши лозим, чунончи Ибн Сино болаларнинг бири ақлий меҳнатга иштиёқманд бўлса, бошқаси ҳунарли машғулотларга қизиқишини таъкидлаган. Устоз шуни фаҳмлагандагина, ўқувчидаги иқтидор куртакларини тўғри баҳолаб, унга келажакда касб танлашда қўмаклашиш имкониятига эга бўлади.

Минг йил муқаддам битилган алломаимзнинг бу фикрлари баркамол авлодларимизни тўғри йўлга солишга, уларни жисмонан соғлом, маънан етук қилишга, бугун мустақил Ўзбекистонимизнинг келажagini юксакликка, байроғини баланд кўтаришга беназир хизмат қилади.

Ибн Сино жисмоний маданиятга катта эътибор беради. Бизга маълумки, "Авесто"да спортнинг 32 тури кўрсатилган. Ибн Сино ҳам фарзандларининг соғлом бўлиши учун сув, ҳаво ва қуёш нурлари зарурлигини уқтиради. Спортнинг от спорти, тош кўтариш, кураш ва уларнинг турлари, услубларини кўрсатади.

Ёш авлодга маърифат ва маънавиятни сингдириш масалаларига Ибн Синонинг муносабати қизиқарли ва ибратлидир. Улар жуда илгор ва ҳозирги замон педагогик қарашларига яқиндир. Ибн Сино Шарқ олимлари ичида биринчилардан бўлиб тарбиялаш услублари баёни ва тизимини берган. Бу масалаларга унинг "Тадбир ул-манозил" рисоласи, "Тиб қонунлари" асари, "Китоб аш-шифо" фалсафий асари, "Рисола фи илм ал-ахлоқ" ("Ахлоққа оид рисола"), "Рисола фи тазкият ан-нафс" ("Нафсни покиза тутиш") ва бошқа кўплаб асарлари бағишланган. Абу Али ибн Сино асарларида камолотга эришишнинг биринчи мезони - маърифатни эгаллашга даъват этади. Чунки илм-фан инсонга хизмат қилиб, табиат қонунларини очиб авлодларга етказиши керак. Бу мақсадга етишиш учун инсон қийинчиликлардан кўрқмаслиги зарур, дейди у: "Эй, биродарлар! Одамларнинг ботири мушкilotдан кўрқмайди. Камолот ҳосил қилишдан бош тортган киши одамларнинг энг кўрқоғидир". [4]

Зеро, маърифатли киши жасур, ўлимдан ҳам кўрқмайдиган, фақат ҳақиқатни билиш учун ҳаракат қиладиган бўлади, дейди у фикрини давом эттириб. Билимсиз кишилар жоҳил бўлади, улар ҳақиқатни била олмайдилар, деб уларни етук бўлмаган кишилар қаторига қўшади. Бундай кишилардан илмий фикрларни сир тутиш кераклигини таъкидлайди.

Шунинг учун ҳам у одамларга қарата шундай хитоб қилади: "Эй, биродарлар! Бир-бирингиз билан самимий дўст бўлиб, ҳақиқатни очинглар. Ҳар бир киши ўз биродари учун кўнглидаги самимийликдан (тўсқинлик) пардасини очиб ташласин. Шундай қилин-глarki, биродарларингиз сизлардан (ўзи билмаган) баъзи нарсаларни ўргансин ва яна бошқалари (бўлса) баъзи нарсаларни ўрганиб, ўзини камолотга етказсин". Олим даъват қилган йўлига намуна ўлароқ ўз давридаги мавжуд фан тараққиётининг барчасини эгаллайди, илм йўлида қанчалик машаққат чекмасин, у ўз илмини ҳали жуда оз деб ўйлайди. Олим бу ҳақда камтаринлик билан:

*Ҳеч бир гап қолмади, маълум бўлмаган,  
Жуда оз сир қолди мавҳум бўлмаган.  
Билимим ҳақида чуқур ўйласам,  
Билдимки ҳеч нарса маълум бўлмаган, — дейди.*

Ибн Сино жаҳон халқларининг тилида ва дилида яшаб келмоқда. Ҳозирги кунда Эроннинг Ҳамадон шаҳрида, Бельгиянинг Кортрейк шаҳрида, Латвияда, Бухоро шаҳри ва Афшонада ҳайкаллар ўрнатилган. Ўсимликлар дунёсини илк бор тасниф этган олим Карл Линней ҳамisha кўм-кўк бўлиб турувчи ўсимликни "Авиаценция" деб атаган, геологлар эса минераллардан бирини "Авиаценит" деб номлаганлар.

ЮНЕСКО унинг номида олтин медал ташкил этган. 1998 йил 6 ноябрда бу медал билан И.А.Каримов тақдирланганлар. Бу Ибн Сино даҳосига бўлган юксак эҳтиромнинг ёрқин намунасидир.

Ибн Сино ўтказган тиббиёт дарахти асрлар давомида ўз меваси билан жаҳон аҳлини баҳраманд этиб келмоқда. Ибн Сино каби донишманд аждодларимизнинг бугунги авлодлари шифо дарахтининг мевала-

рини интенсив равишда кўпайтириб, дунё халқларини лол қолдиришларига ишончимиз комил.

#### АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз. "Ўзбекистон" НМИУ, 2017, 168-бет.
2. Қаранг: Ибн Сино. Канон врачебной науки: В 10 т. Т.1. - 3-е изд.-Т.: Изд-во мед. лит. им. Абу Али ибн Сино, 1996.-539с. 8-16 бетлар.
3. Қаранг: Жуманазар А. Бухоро таълим тизим тарихи. Тошкент: Akademnashr, 2017.-592 б. 422-423 бетлар.
4. Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. Т.: "Маънавият", 2008, 43-бет.
5. Ҳошимов Қ., Нишонов С. Педагогика тарихи. Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий кутубхонаси нашриёти. 2005, 90-бет.
6. Абу Бакр Муҳаммад ибн Жаъфар Наршахий. Бухоро тарихи. Тошкент 1993, 23-бет.

Келиб тушган вақти 09.11. 2020